

Eğitim Felsefesi ve İnsan Kavramı Üzerine Bir İnceleme

 NURAY BAYAT USTA ^a

Öz: Aristoteles “İnsan doğal olarak bilmek ister” sözüyle bilme işinin özünün değerli olduğuna dikkat çekmektedir. Böylece insanı insan yapan şey hayatın her alanına ilişkin olan sorgulamalarıdır. İnsanın bilme edimi ve merak duygusu onu felsefeyle tanıştırmış, felsefenin diğer alanlarda var olan etkisi, eğitim alanında da görülmüştür. Tarihsel sürece baktığımızda eğitimin hedefleri, daha çok belirli bir ontolojik, etik, siyaset ve epistemolojik alanda ortaya konulan görüşlere göre şekillenmiştir. Dolayısıyla hedeflenen şeyin ne olduğu, neyi amaçladığı ve neye hizmet etmeye çalıştığı sorgulanmıştır. İnsan farklı boyutlara ve özelliklere sahip karmaşık bir varlık olarak tanımlanabilir. Bu karmaşık durumdan uyumlu bir bütünlüğe geçiş yapabilmek ancak eğitim sayesinde mümkündür. Alman filozof Kant’ın ifadesiyle “insan ancak eğitimle insan olabilir.” Böylelikle eğitim, insanın bilgi ve beceri kazanmasının yanı sıra karakterinin, değerlerinin ve dünya görüşünün şekillenmesinde temel bir rol oynar. Eğitim felsefesi, bu öğrenme sürecini anlamak, yönlendirmek ve en iyi şekilde optimize etmek amacıyla bir çerçeve sunar. Bu bağlamda bakıldığında eğitim felsefesi ve insan kavramları arasında derin bir ilişki olduğunu hatta insanlık tarihinde eğitimin, felsefeden önce başlamış bir etkinlik olduğunu görüyoruz. Sonuç olarak eğitim felsefesi; yetiştirilmek, insan tasavvuru, bilgi, varlık ve değer alanındaki fikirleriyle; nelerin öğretileceğini belirlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, eğitim, insan, bilgi, kuram.

^a Iğdır Üniversitesi, Tuzluca MYO, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü
nuray.usta@igdir.edu.tr

A Review on the Concepts of Philosophy of Education and Human Being

Abstract: Aristotle draws attention to the fact that the essence of knowing is valuable by saying "All men naturally desire to know". Thus, people question the things that concern human lives. Man's education in knowing and his sense of curiosity introduced him to philosophy, and its influence, which exists in other areas of philosophy, is also seen in education. The goal of education, the continuation of the historical process, is stated according to the views put forward in a specific ontological, ethical, political and epistemological field. Therefore, what was targeted, what it aimed for and the effort it made to provide service in return were questioned. Man can be realized as a complex being with different dimensions and structures. Achieving harmonious integrity with this complex structure is only possible through education. In the words of the German philosopher Kant, "A person can only become a human being through education." In addition, education plays a fundamental role in shaping people's character, values and the world, as well as acquiring knowledge and skills. It provides a framework for nurturing education, transferring, directing and optimizing this learning process. We see that there is a deep relationship between this theory of sociology, philosophy of education and human concepts, and that even in the history of humanity, education was an activity before philosophy began. As a result, the education formula; where upbringing, human imagination, knowledge, beings and values meet; determines what will be taught.

Keywords: Philosophy, education, human, knowledge, theory.

Bilmek kavramı epistemolojik bir değerlendirme ile insanın bir varlık olarak kendisini ve kendisi dışındaki varlıkları tanuması olarak görülebilir. İnsan akli kritik yoluyla, kendi bilişsel olanaklarını keşfedebilme özelliğine sahiptir. Felsefe insanın bu olanağa ulaşabilmesi için bir bilinç oluşturur. Düşünce tarihindeki çoğu filozofun da belirttiği gibi, insan ancak eğitim yoluyla insan olmakta ve diğer canlılardan farklılığını ortaya koymaktadır.¹ İnsan doğasında bulunan merak duygusu ve öğrenme ihtiyacı felsefeye ve eğitime olan ilgiyi artırmaktadır. Bireyin ve toplumun öğrenme ihtiyacını karşılayabilen en etkili yolu eğitim olarak belirlemektedir. Her toplum için, geçmişten günümüze eğitim, önemli bir alandır. Eğitimin hedefi bilinçli, sorgulayan ve eleştirel bakış açısına sahip bireyler yetiştirerek, toplumsal sorunları görerek bu sorunlara çözüm üretmektir. Tam bu noktada felsefe bireylerin ve toplumların beklentilerini baz alarak, eğitimin nasıl şekillenmesi gerektiği ile ilgili sorular sorar.

Eğitim felsefesi, eğitimin temel ilkelerini, kavramlarını ve sorunlarını anlamaya odaklanan bir felsefe alanıdır. Bu alan, eğitimi tasarlarken ve bir eğitim sistemi oluştururken felsefi ilkeleri temel alır. "Felsefe" terimi, bilgelik sevgisi anlamına gelir. Bilgelik ise derin düşünmeyle ilişkilidir. Bilgelik sevgisindeki "sevmek" kavramı, iki şekilde anlaşılabilir. İlk olarak, bilgi aktarımı sevgi ortamında gerçekleşir. İkincisi ise, "sevmek", hikmeti mantığın süzgecinden geçirme anlamına gelir. Antik Yunanlılar, hikmeti mantığın süzgecinden geçirerek felsefe yapmışlardır.²

Batı düşünce yaşamında yer alan felsefi akımlara bakıldığında, eğitim alanına katkıları, eğitimde hangi değerlerin önemli olduğunu belirlemede ve eğitim sistemlerinin nasıl oluşturulacağında rehberlik sağlamaktadır. Bu felsefi akımların farklı perspektifleri, eğitimcilerin ve karar vericilerin öğrencilere nasıl bir eğitim sunacaklarını belirlemelerine yardımcı olur. İdealizm, Realizm,

¹ Levent Bayraktar & Sare Uzuner, "Çağımızın Problemlerine Etik ve Epistemolojik Bağlamdan Bakmak", *Akademi Sosyal Bilgiler Dergisi*, Sayı 26, 2022, s. 226.

² Durmuş Günay, "Eğitim Felsefesine Bir Yaklaşım", *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 2019, Cilt 2, Sayı 3, s. 131.

Rasyonalizm ve Pragmatizm bunlardan bazılarıdır. İdealizm, gerçeğin zihinsel kavramlarla oluşturulduğunu savunur. İyi, doğru ve güzelin mutlak ve değişmez olduğunu kabul eder ve bu değerlerin bir toplumdan diğerine, bir kuşaktan diğerine geçerli olduğunu öne sürer. İdealistler, eğitimde öğrencilere yaşayan değerleri aktarmalı ve bu değerlerle nasıl yaşanacağını öğretmelidir. Realizm, eğitimde belirli ve belirlenmiş değerleri ortaya koymayı savunur. Temel ahlaki ve estetik değerlerin geçici koşullardan etkilenebilmesi gerektiğini vurgular. Çocukların açıkça doğru ile yanlış ayırt edebilmesi önemlidir. Rasyonalizm, akıl ve mantık temelli bir gerçeklik anlayışını benimser. Skolastik Gerçekçilik ve Doğa ve Bilimsel Gerçekçilik olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Akılcı gerçekçiler, doğrudan doğruya akıl yürüterek gerçeği ararlar; skolastikler ise dolaylı olarak Aristoteles'in görüşlerine dayanır. Pragmatizm, gerçeğin deneyim ve eylem yoluyla anlaşılması gerektiğini savunur. Gerçeklik, pratik sonuçlara dayanarak belirlenir. Bu görüş, 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da önem kazanmıştır.³

Eğitim felsefesinin insanın yetiştirilmesi, insan tasavvuru, bilgi, varlık ve değer alanlarındaki fikirlerine tarihsel bağlamda baktığımızda farklı bakış açılarını görmekteyiz. Antik Yunan filozofları, eğitimi genellikle bilgi, hakikat ve erdem kavramları çerçevesinde ele alırken, insanın doğal olarak bilme ihtiyacına cevap vermek isterler.⁴ Liberal eğitim felsefesi, mesleki ve pratik beklentilere değil, entelektüel becerilere odaklanır ve bireyin zihinsel yetilerini geliştirerek özgürleştirmeyi amaçlar. Descartes'in bilginin otoritelerden bağımsız bir şekilde bilinçli bir özne tarafından üretilebileceği ve Bacon'un bilginin en önemli güç olduğu düşüncesiyle birlikte, eğitimde pratik beklentilerin ön plana çıktığı görülür. Bilimsel yöntemlerin gelişmesiyle birlikte, Aydınlanma sonrası akılcı düşünme ve bilimsellik ölçütlerinin eğitime uyarlandığı görülür. İlerlemeci akım, doğuştan belirlenmiş insan doğası ve mevcut de-

³ Mehmet Ali Kısakürek, "Eğitim Felsefe İlişkileri Üzerine", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2019, s. 68.

⁴ Yunan filozoflarında bilginin erdem oluşu hakkında bkz. Fatih Özkan & İlyas Altuner, "Platon ve Aristoteles'te İnsan Doğası ve Erdemlilik", *İnsan, Din ve Erdemlilik*, ed. Mustafa Çakmak & Hüseyin Algur, Dem Yayınları, İstanbul 2022, s. 217 vd.

ğerlerin aktarılmasına karşı çıkar ve çocuğun eğitimde merkezi olması gerektiğini vurgular. Modern eğitim uygulamalarının düşünsel altyapısını oluşturan akılcılık, davranışçılık ve pozitivizm akımları, seri üretimin gerektirdiği disiplin, dakiklik ve uzmanlaşmaya odaklanır. Fabrika Okul Modeli, Prusya Eğitim Modeliyle birleşerek eğitimi planlı ve zorunlu bir kamu hizmetine dönüştürür. Eğitim, insanın seçimler yaparak kendini inşa etme, kapasitesini keşfetme, özgürleşme, farkındalık kazanma, varoluşunu anlamlandırma ve kendini gerçekleştirme süreci olarak görülür. Pragmatizm, bilginin uygulamadaki etkisini öne çıkarırken, Egzistansiyalizm bireyin özgürlüğünü ve varoluşsal amacını vurgular. Sonuç olarak, eğitim felsefesi insanın öğrenme ve gelişme sürecini şekillendirirken, bilginin değeri ve kaynağına, öğretim yöntemlerine ve eğitimin amaçlarına dair farklı görüşlerin tartışılmasını sağlar.

Ayrıca evrensel ahlak ilkelerinden söz eden Kant'ın eğitim teorisinden anlaşılacağı üzere, insanı diğer hayvanlardan ayıran ve onu insan yapan şey doğuştan sahip olduğumuz akıl yetisidir. Ancak bu akıl yetisinin geliştirilmesi ve doğru kullanılması için eğitim gereklidir. Kant'a göre, akıl sadece bireysel arzuları tatmin etmek için değil, ahlaki ilkeler doğrultusunda hareket eden, aydın ve mutluluğu hak eden bir birey olmak için kullanılmalıdır. Kant, aydın bir birey olmanın, kendi aklını kullanmayı gerektirdiğini savunur. Ancak bu, sadece kendi belirlediği amaçlar doğrultusunda akıl kullanmayı ifade eder. Başka bir deyişle, birey kendi özgür iradesiyle aklını kullanarak, başkalarının belirlediği hedeflere değil, ahlaki ilkeler doğrultusunda hareket etmelidir. Aydın olarak tanımladığı birey, kendi aklını başkalarının iradesine hizmet etmek için bir araç olarak değil, kendi özgür iradesiyle ahlaki amaçlar doğrultusunda kullanır. Kant'a göre, aklın bizi evrensel ahlaki yasalara uygun yaşayan bireyler olmaya doğru yönlendirmesi için, yetilerimizin bu amaca uygun şekilde gelişmesi gereklidir. Bu nedenle, eğitim sadece teorik bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda karakterimize ve yeteneklerimize odaklanır. Kant'ın vurguladığı gibi, doğru eğitim, bireyin akıl ve ahlakını geliştirerek evrensel

ahlaki ilkeler doğrultusunda hareket etmesini sağlar. Bu, bireyin mutluluğu hak etmesi için gereklidir ve insanın en yüksek potansiyeline ulaşmasını sağlar.⁵

İnsanoğlu, eğitilen ve eğiten bir varlık olması bakımından düşünüldüğünde “İnsan doğası nedir? sorusu önem kazanmaktadır. Çünkü yaşamın anlamı ve ereği insanın yapıp ettikleri ve insanın doğasıyla ilintilidir. Bu sebeple eğitim süreci şekil alırken insan doğasının neliğine bağlı olarak düzenlenmektedir. Felsefi bir soru olan “İnsan doğası nedir?” sorusuna felsefe hem dinler hem de bilimler bağlamında ele alır. İnsan doğasıyla ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır: Bazı felsefi, dini ve bilimsel düşünce tarzları, insan doğasını bencil, saldırgan ve antisosyal olarak tanımlarlar. Geleneksel Yahudi ve Hıristiyan öğretileri, insanın ilk günahı ve doğuştan gelen kötülük eğilimini vurgularlar. Ancak bu öğretiler, insanın manevi bir dönüşüm geçirerek günahlarından arınabileceği bir çare sunarlar. Thomas Hobbes'a göre insan doğası, bencil bir yaratıktır ve kendi çıkarlarını düşünme isteği temel güdüsüdür. Hobbes, insanların doğal olarak birbirlerine zarar verecekleri ve "herkesin herkesle savaşı" durumunun ortaya çıkacağı bir insan doğası tasavvur eder. Ona göre, insanlar bu durumdan kurtulmak için akıl yoluyla bir toplum sözleşmesi yapmalı ve otoriter bir yönetim altında yaşamalıdır. Platon da insan doğasını güvenilir görmemekte ve akıl tarafından denetim altına alınmasını savunmaktadır. Ona göre, insanlar toplumsal olarak otoriter bir yönetim altında yaşamalı ve akıl sayesinde doğal eğilimlerini kontrol altına almalıdırlar. İnsan doğasıyla ilgili bu çeşitli görüşler, felsefenin insanın kökeni, doğası ve davranışları hakkındaki derin analizlerine işaret eder. Bu görüşler, insan doğasının karmaşıklığını ve çeşitliliğini anlamaya çalışırken felsefi düşüncenin kapsamlı bir yaklaşımını yansıtır.⁶

Kendimizi ve evrendeki yerimizi anlamamıza olumlu katkıda

⁵ Saniye Vatandaş, “Kant’ın Aydınlanma Anlayışı: Tarihi Arka Planı ve Aydınlanmada Eğitimin Rolü”, *Kaygı: Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, 2022, s. 864.

⁶ Gül Tuncel & Mustafa İçen, “Eğitim Felsefesinde İnsan Doğasının Rolü”, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2018, s. 63-64.

bulunan bu kuramlar, insana ilişkin tüm hakikatin farklı yönlerini vurgulamaktadır. Bunlardan her biri insan doğasına ilişkin görüşümüzü sürekli olarak değiştirmekte ve düşüncelerimizi etkilemeye devam etmektedir. Bu nedenle aralarında bazı temel uyumsuzluklar bulunmasına rağmen bu kuramlar, birbirini geçersiz kılmaktan çok birbirlerine katkıda bulunan kuramlar olarak görülebilir. İnsan doğasının neliğine ilişkin paralel seyreden eğitim felsefelerinden yalnızca birini doğru olduğu söylenemez. Evrensel dinlerin düşünce tarihi sürecinde insan doğasının neliği ile ilgili tartışmaların olduğu bilinir. Sonuç olarak beden ve ruhtan oluşan bir varlık olan insana bütünsel olarak bakmak gerekir.⁷

Düşünce tarihine bakıldığında çoğu filozofun da ileri sürdüğü gibi insan ancak eğitimle insan olmakta ve diğer canlı varlıklardan farkını ortaya koymaktadır. İnsan doğuştan bir potansiyele sahip olarak doğmaktadır. İnsanın kendisinden bulunan bu potansiyeli açığa çıkarması ve gelişmesi eğitim yoluyla sağlanabilir. Bu da ancak sistemsel bir yolla olabilir. Böylelikle insanı ve toplumu yetkin ve gelişmiş hale getirmenin en önemli noktalarından biri eğitimidir. Bu bağlamda eğitim felsefesinde insan doğasının rolünün tartışılması önemlidir.

Kaynaklar

Bayraktar, Levent & Uzuner, Sare, "Çağımızın Problemlerine Etik ve Epistemolojik Bağlamdan Bakmak", *Akademi Sosyal Bilgiler Dergisi*, Sayı 26, 2022, 224-231.

Günay, Durmuş, "Eğitim Felsefesine Bir Yaklaşım, *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2019, 131-137.

Kısakürek, Mehmet Ali, "Eğitim Felsefe İlişkileri Üzerine", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 15 Sayı 1, 2019, 67-75.

Özkan, Fatih & Altuner, İlyas, "Platon ve Aristoteles'te İnsan Doğası ve Erdemlilik", *İnsan, Din ve Erdemlilik*, ed. Mustafa Çakmak & Hüseyin Algur, Dem Yayınları, İstanbul 2022, 215-232.

⁷ Tuncel & İcen, "Eğitim Felsefesinde İnsan Doğasının Rolü", s. 66.

Tuncel, Gül & İcen, Mustafa, "Eğitim Felsefesinde İnsan Doğasının Rolü", *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2018, 62-69.

Vatansever, Saniye, "Kant'ın Aydınlanma Anlayışı: Tarihi Arka Planı ve Aydınlanmada Eğitimin Rolü". *Kaygı: Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, 2022, 838-880.